

SURXONDARYO VILOYATI HUDUDIY SANOAT TARMOQLARINI DIVERSIFIKATSIYA QILISH ORQALI IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISH YO‘LLARI

Turayev Baxrom Ergashevich

Termiz iqtisodiyot va servis universiteti, Iqtisodiyot ta’lim yo’nalishi, 2-kurs magistranti
tbahrom@mail.ru

Annotatsiya

Hududiy sanoat tarmoqlarining barqaror rivojlanishi va ularning iqtisodiy samaradorligini oshirish masalasi zamonaviy mintaqaviy iqtisodiyot nazariyasi va amaliyotida ustuvor yo‘nalishlardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, iqtisodiy tuzilmasi asosan xomashyo va qishloq xo‘jaligiga tayanib kelgan hududlarda sanoatni diversifikatsiya qilish orqali qo‘shimcha qiymat yaratish, bandlikni kengaytirish hamda hududiy raqobatbardoshlikni oshirish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Ushbu maqolada Surxondaryo viloyati iqtisodiyoti misolida hudud sanoat tarmoqlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish va diversifikatsiyasini ta’minlashning ilmiy-nazariy asoslari hamda amaliy yo‘llari tahlil qilinadi. Tadqiqotda hududiy sanoat rivojlanishining hozirgi holati, tarkibiy nomutanosibliklar, investitsion faollik va institutsional omillar kompleks yondashuv asosida ko‘rib chiqiladi. Olingan natijalar hudud sanoatini modernizatsiya qilish, yangi sanoat yo‘nalishlarini shakllantirish va mintaqaviy iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirish uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Kalit so‘zlar: Hududiy sanoat, iqtisodiy samaradorlik, sanoat diversifikatsiyasi, mintaqaviy rivojlanish, investitsiyalar, sanoat siyosati, Surxondaryo viloyati.

Abstract

The issue of sustainable development of regional industrial sectors and increasing their economic efficiency is one of the priority areas in the theory and practice of modern regional economics. Especially in regions whose economic structure is mainly based on raw materials and agriculture, creating added value through diversification of industry, expanding employment, and increasing regional competitiveness are of urgent importance. This article analyzes the scientific and theoretical foundations and practical ways to increase the economic efficiency and diversification of regional industrial sectors

using the example of the economy of Surkhandarya region. The study examines the current state of regional industrial development, structural imbalances, investment activity, and institutional factors based on an integrated approach. The results obtained serve to develop practical recommendations for the modernization of regional industry, the formation of new industrial directions, and the development of regional economic policy.

Keywords: Regional industry, economic efficiency, industrial diversification, regional development, investments, industrial policy, Surkhandarya region.

KIRISH

Mintaqalar iqtisodiy rivojlanishida sanoat tarmog‘ining roli tarixan yetakchi bo‘lib kelgan. Sanoat ishlab chiqarishi nafaqat yalpi hududiy mahsulot hajmini oshiradi, balki xizmatlar sohasi, infratuzilma, bandlik va ilmiy-texnologik salohiyatning rivojlanishiga kuchli multiplikativ ta‘sir ko‘rsatadi. O‘zbekiston iqtisodiyotining so‘nggi yillarda olib borilayotgan islohotlar jarayonida hududlararo rivojlanish tafovutlarini qisqartirish, iqtisodiy o‘shishning yangi drayverlarini shakllantirish masalasi kun tartibiga chiqdi. Bu jarayonda sanoat tarmoqlarini hududiy ixtisoslashuv asosida rivojlantirish va ularni diversifikatsiya qilish muhim strategik vazifa sifatida belgilanmoqda.

Surxondaryo viloyati iqtisodiy strukturasi qishloq xo‘jaligi yetakchi o‘rinni egallagan bo‘lsa-da, sanoat salohiyati ham mavjud bo‘lib, u hali to‘liq ishga solinmagan. Aholi sonining tez o‘shishi, tabiiy resurslar bazasi, qulay geografik joylashuv va qo‘shni mamlakatlar bilan chegaradoshligi sanoat rivoji uchun muhim omillar hisoblanadi. Shu bilan birga, sanoat ishlab chiqarishida yuqori texnologiyali, chuqur qayta ishlashga yo‘naltirilgan tarmoqlarning yetishmasligi hudud iqtisodiy samaradorligini cheklab kelmoqda.

Kirish qismida ta‘kidlash lozimki, sanoatni faqat hajm jihatdan kengaytirish yetarli emas. Asosiy e‘tibor ishlab chiqarish tarkibini takomillashtirish, mahsulot nomenklaturasini kengaytirish va qiymat zanjirlarini chuqurlashtirishga qaratilishi zarur. Aynan sanoat diversifikatsiyasi ushbu vazifalarni amalga oshirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Shu bois mazkur maqolada Surxondaryo viloyati misolida sanoat tarmoqlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish va diversifikatsiyasini ta‘minlash masalasi ilmiy asosda yoritiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Hududiy sanoat rivojlanishi va uning diversifikatsiyasi masalalari iqtisodiyot fanida keng tadqiq etilgan yo'nalishlardan biridir. Xorijiy ilmiy adabiyotlarda bu muammo mintaqaviy iqtisodiy o'sish nazariyasi, klasterlashuv, innovatsion rivojlanish va sanoat siyosati doirasida tahlil qilinadi. M. Porter, P. Krugman, J. Stiglitz kabi olimlarning tadqiqotlarida hududiy raqobatbardoshlik va sanoat tuzilmasining ahamiyati alohida ta'kidlanadi. Ularning fikricha, sanoat diversifikatsiyasi iqtisodiy barqarorlikni ta'minlash va tashqi shoklarga chidamlilikni oshirishda muhim rol o'ynaydi.

Mahalliy iqtisodiy adabiyotlarda hududiy rivojlanish, sanoat salohiyatidan foydalanish va investitsion faollik masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlar mavjud. O'zbekistonlik iqtisodchilar tomonidan hududlarni kompleks rivojlantirish, erkin iqtisodiy zonalar va sanoat zonolari faoliyatining samaradorligi tahlil qilingan. Biroq adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, ayrim hududlar, xususan Surxondaryo viloyati sanoatining diversifikatsiyasi imkoniyatlari yetarli darajada chuqur va tizimli o'rganilmagan.

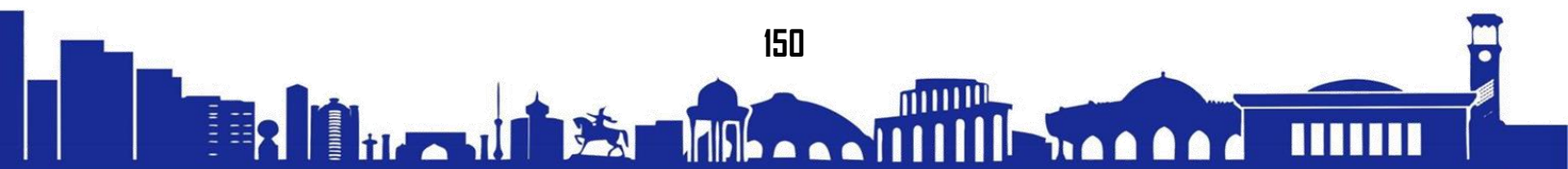
Shuningdek, mavjud tadqiqotlarda sanoat samaradorligi ko'pincha makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bilan cheklanib, ishlab chiqarish strukturasi ichki sifati, texnologik daraja va qo'shimcha qiymat masalalari ikkinchi darajada qolmoqda. Mazkur maqola ushbu kamchiliklarni hisobga olgan holda sanoatni diversifikatsiya qilish orqali hududiy samaradorlikni oshirish masalasiga kompleks yondashuvni taklif etadi.

Tadqiqot metodologiyasi tizimli va kompleks yondashuvga asoslanadi. Tadqiqot jarayonida iqtisodiy tahlil, qiyosiy taqqoslash, statistik ma'lumotlarni umumlashtirish hamda hududiy rivojlanish ko'rsatkichlarini strukturaviy baholash metodlaridan foydalanildi. Surxondaryo viloyatining sanoat ishlab chiqarishi bo'yicha ochiq rasmiy statistik ma'lumotlar, normativ-huquqiy hujjatlar va ilmiy manbalar tahlil qilindi.

Metodik yondashuvda sanoat samaradorligini baholashda ishlab chiqarish hajmi, qo'shimcha qiymat ulushi, eksport salohiyati va bandlik ko'rsatkichlari o'zaro bog'liq holda ko'rib chiqildi. Diversifikatsiya darajasi esa sanoat tarmoqlarining tarkibiy xilma-xilligi va texnologik murakkabligi asosida baholandi.

NATIJALAR

Tadqiqot natijalari Surxondaryo viloyati sanoatining hozirgi rivojlanish bosqichi asosan past va o'rta texnologiyali ishlab chiqarish tarmoqlariga tayanayotganini ko'rsatdi.

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-3, Issue-11

Sanoat ishlab chiqarishida xomashyoni birlamchi qayta ishlash ustun bo‘lib, yuqori qo‘shimcha qiymatga ega mahsulotlar ulushi nisbatan past.

Shu bilan birga, viloyatda oziq-ovqat sanoati, qurilish materiallari ishlab chiqarish, to‘qimachilik va kimyo sanoati yo‘nalishlarida diversifikatsiya imkoniyatlari mavjud ekanligi aniqlandi. Resurs bazasidan samarali foydalanish va investitsiya jalb etish orqali iqtisodiy samaradorlikni oshirish imkoni yuqori.

MUHOKAMA

Hudud sanoatini diversifikatsiya qilishda eng muhim omil sifatida qo‘shimcha qiymat zanjirini chuqurlashtirish turadi. Surxondaryoda mavjud xomashyo resurslari iqtisodiy jihatdan foydali bo‘lishi uchun ular faqat qazib olinishi emas, balki qayta ishlanishi, tayyor mahsulotga aylanishi, eksportga yo‘naltirilishi talab etiladi. Shu ma’noda, mineral resurslar asosida qurilish materiallari va kimyo sanoatini kengaytirish, qishloq xo‘jaligi mahsulotlari asosida oziq-ovqat, sharbat, konserva va tayyor meva mahsulotlari ishlab chiqarish klasterlari tashkil etish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi.

Sanoatni modernizatsiya qilish jarayonida raqamli texnologiyalar, avtomatlashtirilgan ishlab chiqarish liniyalari, energiya tejamkor qurilmalar, ekologik standartlarga mos ishlab chiqarish tizimlarini joriy etish zarur. Shuningdek, Yevropa va Osiyo davlatlarining tajribasida bo‘lgani kabi, hududda texnoparklar, startaplar uchun sanoat inkubatorlari, ilmiy-amaliy tadqiqot markazlarini tashkil etish sanoat innovatsion salohiyatini oshiradi.

Diversifikatsiyaning yana bir muhim elementi — malakali kadrlar tayyorlash tizimini modernizatsiya qilishdir. Surxondaryoda zamonaviy muhandislik, texnologik jarayonlarni boshqarish, dasturlash, agrotexnologiya sohalarida mahalliy kadrlarni tayyorlash iqtisodiy samaradorlikka to‘g‘ridan-to‘g‘ri ta’sir qiladi.

XULOSA

Tadqiqot Surxondaryo viloyatining sanoat tarmog‘i iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun katta imkoniyatlarga ega ekanini ko‘rsatdi. Biroq ushbu imkoniyatlarni to‘liq ishga solish uchun qayta ishlash sanoatini kengaytirish, kichik sanoat zonalarini to‘liq quvvatga chiqarish, logistika va energetik infratuzilmani modernizatsiya qilish, investitsion muhitni liberallashtirish va innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarur. Diversifikatsiya jarayonlarining muvaffaqiyati hududning iqtisodiy xavfsizligini mustahkamlaydi, eksport salohiyatini oshiradi va aholi farovonligiga bevosita ta’sir

ISSN (E): 2181-4570 ResearchBib Impact Factor: 6,4 / 2024 SJIF 2024 = 5.073 Volume-3, Issue-11

qiladi. Ushbu maqolada taqdim etilgan ilmiy asoslangan takliflar Surxondaryo viloyati sanoatini yangi bosqichga ko‘tarishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Porter M. *Competitive Advantage of Regions*. – New York: Free Press, 2019. – 412 b.
2. Krugman P. *Geography and Trade*. – Cambridge: MIT Press, 2018. – 311 b.
3. Karimov B. *Hududiy sanoatni rivojlantirish va diversifikatsiya qilish*. – Toshkent: Fan, 2021. – 296 b.
4. Abdug‘afforov A. *Mintaqaviy iqtisodiyot va sanoat siyosati*. – Toshkent: Iqtisodiyot, 2022. – 328 b.
5. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. *Surxondaryo viloyati sanoat ko‘rsatkichlari*. – Toshkent, 2023. – 145 b.

